

TISKOVÁ ZPRÁVA

Centrum pro výzkum veřejného mínění
Sociologický ústav AV ČR
V Holešovičkách 41, Praha 8
Tel./fax: 286 840 129, 130
E-mail: seidlova@soc.cas.cz

Voliči a nevoliči

The Comparative Study of Electoral Systems

Technické parametry

Výzkum:	Naše společnost 2002
Otázky:	PE.2, PE.3, PE.4, PE.5, PE.6, PE.7
Termín terénního šetření:	24. 6. – 1. 7. 2002
Počet respondentů:	1 103
Reprezentativita:	obyvatelstvo ČR ve věku od 15 let
Výběr respondentů:	kvótní výběr
Zveřejněno dne:	30. 10. 2002
Kód tiskové informace:	pv21030
Zpracovala:	Adéla Seidlová

The Comparative Study of Electoral Systems (Komparativní studie volebních systémů - CSES) je program mezinárodní výzkumné spolupráce týmů, které se zabývají volebními studiemi probíhající ve více než padesáti státech. Tento projekt je konstruován tak, aby vědcům umožňoval mezinárodně a meziúrovňově provádět analýzy identifikující efekty volebních institucí a občanských postojů a chování, přítomnost a povahu sociálních a politických cleavages a současně také hodnocení demokratických institucí různých politických režimů.

V České republice bylo v minulosti toto šetření provedeno jednou, a to v roce 1996 agenturou STEM. V roce 2002 provádělo poprvé toto šetření Centrum pro výzkum veřejného mínění, část výsledků již publikovalo formou tiskových zpráv. Nyní je tedy předkládána široké obci poslední část získaných údajů. Jelikož se jedná o první zveřejnění takto získaných dat, nepředkládáme žádné hlubší analýzy údajů; tyto budou následovat v časovém a mezinárodním srovnání v odborném domácím i zahraničním tisku.

Při posledních volbách do Poslanecké sněmovny ve srovnání s volbami předchozími poklesla dramaticky volební účast (1996 76,3 %, 1998 73,9 % oprávněných voličů, 2002 již pouze 58,0 %). V těchto volbách jsme se dočkali dvou překvapení, kromě již zmíněné nízké účasti voličů bylo tím druhým stejně nemilým vysoký zisk pro KSČM.

Tyto dva jevy jsou si v některých svých parametrech velmi podobné. Ještě donedávna platilo, že při výzkumech veřejného mínění dotázaní respondenti neradi uváděli, že by v parlamentních volbách volili komunisty, k čemuž se však podle výzkumů prováděných CVVM v poslední době již bez problémů přiznávají. V současné době však narůstá počet těch, kteří uvádějí, že k parlamentním

volbám přijdou, resp. po těchto volbách uvádějí, že se jich zúčastnili, volební účast je však řádově o pětinu nižší.¹

Voliči - nevoliči

Již dříve jsme publikovali výsledky prvních analýz nevoličů, jejich závěrem bylo, že nevoliči jsou ve své převážné většině stejně jako voliči KSČM lidé nejméně spokojeni s politickou situací v České republice, na rozdíl od voličů KSČM jsou to však ti, kteří jsou společensky a politicky nejméně aktivní.

Další z charakteristik nevoličů je možné odvodit na základě některých otázek, které byly pokládány jako součást Komparativní studie volebních systémů. Respondenti byli tázáni na to, zda podle jejich názoru záleží na tom, kdo je u moci, jestli může volič svým odevzdaným hlasem ve volbách ovlivnit dění, zda je demokracie, i když není ideální, nejlepší možnou formou vlády, zda jsou v České republice respektována práva jednotlivců a nakolik je v České republice rozšířena mezi politicky korupce.² (viz tabulka 1)

Tabulka 1: Fungování demokratického politického systému. (v %)

	všichni	nevoliči	ČSSD	ODS	KSČM	Koalice
záleží na lidech u moci (velmi + spíše záleží)	56,0	32,5	67,9	72,4	66,4	63,2
volič může hlasováním ovlivnit dění (hodně + něco změnit)	46,2	17,0	57,5	67,4	57,3	58,7
demokracie je nejlepší možná forma vlády (rozhodně + spíše souhlasí)	73,6	63,3	83,4	90,6	57,7	87,7
respektování práv a svobod v ČR (velmi + částečně respektována)	55,6	39,7	66,9	72,5	41,1	69,3
rozšíření korupce mezi politiky v ČR (velmi + částečně rozšířená)	81,2	82,7	78,3	90,6	84,7	76,3

V některých z uvedených postojových charakteristik se odlišují nevoliči (tedy ti, kteří mají volební právo a uvedli, že nebyli volit) od všech, kteří volili³, v některých postojových charakteristikách se odlišují nevoliči a voliči KSČM od voličů ostatních parlamentních stran.

Do první skupiny charakteristik, odlišující nevolice od voličů všech parlamentních stran, patří přesvědčení, že občan může tím, že hlasuje, ovlivnit budoucí dění, a přesvědčení, že záleží na těch, kteří jsou u moci. Nevoliči se od voličů parlamentních stran liší u každé odpovědi o 40, resp. 30 procentních bodů. Tyto

¹ Na otázku, zda se zúčastnili voleb, odpovědělo kladně dva týdny po konání těchto voleb 67 % dotázaných. Dva týdny před volbami tak odpovědělo 73 % respondentů.

² Znění otázek: „Někteří lidé se domnívají, že na tom, kdo je u moci, velmi záleží. Jiní si myslí, že na tom vůbec nezáleží. Kam byste se zařadil Vy osobně na škále 1 až 5, kde 1 znamená, že velmi záleží na tom, kdo je u moci, a 5 znamená, že na tom, kdo je u moci, vůbec nezáleží.“ „Někteří lidé se domnívají, že ať lidé hlasují pro kohokoli, nezmění to nic na tom, co se stane. Jiní se domnívají, že to, koho volí, může velmi změnit chod událostí. Kam byste se zařadil Vy osobně na škále 1 až 5, kde 1 znamená, že hlasování může hodně věcí změnit, a 5 znamená, že hlasování nemůže změnit nic?“ „Řekněte mi prosím, zda souhlasíte či nesouhlasíte s následujícím tvrzením: Demokracie není ideální, ale je lepší než jakákoli jiná forma vlády.“ „Jak je v současné době v ČR respektována svoboda jednotlivce a lidská práva? Máte pocit, že jsou respektována velmi, částečně, málo, vůbec ne.“

³ Při šetřeních CVVM bývá dotazováno pravidelně cca. 1 050 respondentů starších 15 let, voličů je v tomto souboru přibližně 980. Při této přesnosti není možné provádět analýzy pro voliče neparlamentních stran.

dvě postojové charakteristiky souvisejí se základními principy zastupitelské demokracie.

Do druhé skupiny postojových charakteristik, ve kterých mají nevoliči shodné názory, jako voliči KSČM, patří ty, které jsou hodnocením demokratického politického systému a stávajícího politického systému v České republice. nevoliči stejně jako ti, kteří podle své výpovědi odevzdali ve volbách svůj hlas KSČM, jsou podstatně méně přesvědčení, že i když není demokracie ideální, přesto je v současnosti nejvhodnější formou vlády (o cca. 20 - 25 % méně než voliči ostatních parlamentních stran), a že jsou v současnosti v České republice respektována práva jednotlivce a lidské svobody (o cca. 25 - 30 % méně než voliči ostatních parlamentních stran).

Jednou z motivací, proč jít k volbám, je přesvědčení, že některý z kandidátů či kandidujících politických stran zastupuje zájmy voličů, v konkrétním případě zájmy dotyčného občana. Na otázku, zda si respondenti myslí, že některá politická strana dobře vyjadřuje názory respondenta, bylo přesvědčeno 54,0 % všech dotázaných, že některá z politických stran dobře vyjadřuje jejich názor, ale myslelo si to pouze 20,1 % těch, kteří u voleb nebyli. O tom, zda jejich názor dobře vyjadřuje některý volební lídr bylo přesvědčeno 35,4 % všech dotázaných, ale pouze 11,4 % z těch, kteří nevolili. (viz tabulka 2)

Tabulka 2: Vyjadřuje respondentovy názory některá z politických stran či některý volební lídr?

	strana - všichni	strana - nevoliči	volební lídr - všichni	volební lídr - nevoliči
Ano	54,0	20,1	35,4	11,4
Ne	22,7	47,2	32,5	49,2
Neví	23,3	32,7	32,1	39,4
Celkem	100,0	100,0	100,0	100,0

Největší část respondentů v šetření uváděla, že jejich názory nejlépe vyjadřuje ČSSD, bylo to 25,7% ze všech, kteří na otázku odpovídali, ale 32,6 % z těch, kteří nějakou konkrétní stranu uvedli, následovala ODS se 17,6 % odpovědí (22,3 % z uvedených stran). Parlamentní stany uvedlo 91 % respondentů, tedy o 3,5 % více, než kolik tyto strany získaly ve volbách z odevzdaných hlasů. (viz tabulka 3)

Tabulka 3: Strana, která vyjadřuje respondentovy názory nejlépe.

	%
Česká strana sociálně demokratická (ČSSD)	25,7
Občanská demokratická strana (ODS)	17,6
Komunistická strana Čech a Moravy (KSČM)	15,5
KDU-ČSL	5,7
Koalice (US-DEU a KDU-ČSL)	5,5
Strana zelených (SZ)	2,7
US-DEU	1,8
Republikáni Miroslava Sládka (RMS)	1,2
Ostatní strany	3,2
Žádná	11,1
Jiná odpověď	1,0
Neví	9,0
Celkem	100,0

Z těch, kteří nevěděli, která strana nejlépe vyjadřuje jejich zájmy a kteří šli k volbám, rozdělili své hlasy rovnoměrně podle volebního zisku mezi parlamentní i neparlamentní strany. Obdobně se rozhodovali také ti, kteří uvedli, že žádná z politických stran jejich zájmy nevyjadřuje. Část těch, kteří ve výzkumu uvedli, že jejich názory nejlépe vyjadřuje Strana zelených, volili ČSSD. Největší odliv od strany, která nejlépe vyjadřuje respondentovy názory, ke straně, kterou respondenti podle svých odpovědí volili, nastal u ČSSD (8 %, zejména směrem ke KSČM) a u Koalice (k ČSSD, příp. k nezávislým kandidátům).

Pro úplnost také uvádíme seznam všech jmenovaných politiků, kteří byli respondenty uváděni v odpověď na otázku, který volební lídr nejlépe vyjadřuje názory respondenta. (viz tabulka 4) Tady je zajímavé zejména to, kolik různých politiků bylo u každé z parlamentních stran jmenováno; v ČSSD to bylo 5 jejich představitelů, v ODS a KSČM po 4 politicích, v KDU-ČSL 2 a US-DEU 1 politička.

Tabulka 4: Volební lídr, který nejlépe vyjadřuje respondentovy názory.

	%
Špidla	13,4
Klaus	10,9
Grebeníček	6,9
C.Svoboda	3,6
Marvanová	2,7
Gross	2,6
Buzková	2,0
Ransdorf	2,0
Filip	1,8
Kasal	0,8
Langer	0,7
Sládek	0,5
M.Zeman	0,4
Cibulka	0,3
Dostál	0,1
Exner	0,1
Sobotka	0,1
Tlustý	0,1
Ostatní jmenovaní	1,5
Konkrétní politická strana	2,2
Nikdo	17,0
Jiná odpověď	2,4
Neví	27,7
Celkem	100,0

Pokud sečteme všechny uvedené politiky jednotlivých stran, získáme dosti podobné číslo, jako tomu bylo u předchozí otázky. (viz tabulka 5)

Tabulka 5: Politické strany, jejichž lídři nejlépe vyjadřují názory respondentů.

	%
Představitelé ČSSD	36,4
Představitelé ODS	25,5
Představitelé KSČM	21,1
Představitelé KDU-ČSL	9,7
Představitelé US	5,5
Představitelé ostatních stran	1,8
Celkem	100,0

Rozdíly v odpovědích mezi uvedením konkrétní politické strany a uvedením politického lídra byly způsobeny spíše tím, že respondenti neuměli žádného politika jmenovat, i když je pravda, že někteří z těch, kteří uvedli, že nejlépe jejich názory vyjadřuje KSČM, jmenovali posléze sociálnědemokratického politika, obdobně několik z těch, kteří uvedli ČSSD, jmenovali v následující otázce politika ODS, Koalice i KSČM.

Vztah voličů k politickým stranám

Respondentům byla dále pokládána otázka, která strana jim je blízká, resp. bližší, než strany jiné. Všichni měli tři možnosti odpovědi, nebyli však tazateli nuceni k tomu, aby tuto možnost využili. Zajímavý je pohled již pouze na to, kolik respondentů uvádělo pouze jednu, dvě, nebo tři odpovědi. Pouze jednu stranu uvedlo 80 % dotázaných, ostatní uvedli strany dvě (13,4 %), nebo tři (6,6 % dotázaných). Četnost zmínění konkrétní politické strany ve druhém a třetím pořadí znamená případný potenciál v budoucím zisku většího počtu voličů, toto bylo patrné zejména u malých stran, kterým by pravděpodobně přibyli další voliči, pokud by tyto strany či volební uskupení měly šanci být ve volbách úspěšné a projevuje se to již nyní u většího volebního zisku těchto stran v komunálních volbách (Sdružení nezávislých kandidátů, Strana zelených, Strana za životní jistoty), "druhou volbou" je často také Koalice a ČSSD, částečně také KSČM. (viz tabulka 6)

Tabulka 6: Politické strany, které jsou respondentům blízké, příp. bližší, než strany jiné. (1. volba: N= 576, 2. volba: N= 115, 3. volba: N= 38; v %)

	1. volba	2. volba	3. volba
Dem. liga	0,2	0,0	0,0
ČSSD	32,1	27,0	7,9
BPS	0,3	0,0	2,6
Akce za zrušení Senátu	0,0	0,0	2,6
ODA	0,2	0,9	0,0
Hum. aliance	0,2	0,0	0,0
VPB	0,0	0,9	0,0
Naděje	0,0	2,6	5,3
Republikáni MS	1,9	0,9	5,3
Cesta změny	0,2	0,9	2,6
ČSNS	0,2	2,6	0,0
ROI ČR	0,2	0,0	0,0
Strana zdravého rozumu	0,2	0,0	2,6
Strana venkova	0,3	0,0	0,0
Republikáni	0,5	0,9	0,0
Sdružení nezávislých	0,5	8,7	7,9
ODS	24,0	2,6	5,3
KSČM	18,2	12,2	5,3
Mor. dem. strana	0,3	2,6	0,0
Koalice	17,0	20,0	10,5
Strana za životní jistoty	0,3	6,1	13,2
Strana zelených	3,1	10,4	28,9
Strana dem. socialismu	0,0	0,9	0,0

Poprvé byla v šetřeních prováděných CVVM pokládána příznivcům Koalice otázka, která politická strana z tohoto volebního uskupení je jim bližší. Dříve se všeobecně předpokládalo, že s konceptem "(4)Koalice" se spíše ztotožňují ti,

kteří mají blíže k Unii svobody (později US-DEU), výsledky šetření však toto popírají. Příznivci každé z členského subjektu se rozkládaly přibližně ve shodném poměru, jako byly preference ke každé z těchto stran. (viz tabulka 7)

Tabulka 7: Blížkost jednotlivých stran v Koalici.

	%
KDU-ČSL	62,3
US	34,4
Neví	3,3
Celkem	100,0

Užší vztahy příznivců některých politických stran ke svým stranám byly již na základě dřívějších výzkumů CVVM zjištěny u voličů KSČM, výsledky této Komparativní studie volebních systémů používající odlišnou metodologii byly potvrzeny. (viz tabulka 8)

Tabulka 8: Blížkost k jednotlivým politickým stranám podle toho, kterou stranu respondent volil.

	všichni	ČSSD	ODS	KSČM	Koalice
Velmi blízko	15,6	10,0	14,8	33,3	20,9
Celkem blízko	57,0	64,5	59,2	54,7	59,3
Nepříliš blízko	18,5	16,4	19,8	9,3	15,1
Neví	8,9	9,1	6,2	2,7	4,7
Celkem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Voliči kromě vztahu k té straně, kterou volili, zaujímají odlišné postoje k ostatním politickým stranám. Mezi voliči některých politických stran panuje vzájemná animozita (voliči KSČM mají nejméně rádi ODS, stejně jako voliči ODS mají nejméně rádi KSČM), někdy jsou vzájemné vztahy více nerovnoměrné (voliči Koalice mají méně rádi ODS než ČSSD, voliči ODS však mají Koalici rádi o trochu více než ČSSD; voliči ČSSD mají více rádi Koalici než ODS). (viz tabulka 9)

Tabulka 9: Oblíbenost politických stran, tříděno podle strany, kterou respondent volil.

	všichni	ČSSD	ODS	KSČM	Koalice
ČSSD	4,93	2,45	6,91	4,28	5,65
ODS	6,86	7,77	2,39	9,09	7,59
KDU-ČSL	6,54	6,74	6,77	7,97	3,06
US-DEU	7,25	8,01	6,97	8,71	4,26
<i>Koalice (hypotetický součet předcházejících položek)</i>	6,89	7,37	6,87	8,34	3,66
KSČM	7,49	7,41	9,68	1,87	9,75

Pozn. 1 = velmi oblíbená, 11 = velmi neoblíbená, 6 = středová hodnota